

<https://doi.org/10.3176/hum.soc.sci.1973.1.08>

R. LOODUS

NARVA KUNSTIELUST 1920.—1930-NDAIL AASTAIL

Kuigi maaliline vana Narva on ammustest aegadest köitnud kunstnike huvi, saame sealsest kunstielust tänapäevases mõttes rääkida alles viimasest sajandivahetusest peale. Omalaadse renessansi kunstilinnana elas Narva aga üle 1920.—1930-ndail aastail, mil väike grupp kunstnikke püüdis üsna energiliselt suunata kunstielu, mil sagesen näituste korraldamine ja mingil määral saab kõnelda isegi kunstipedagoogilisest tegevusest. Nii oli Narva oma organiseerituma kunstieluga Eesti tolaeagsete provintsilinnade hulgas erandlikul kohal.

*

XIX sajandi Narvat ja tema kaunist ümbrust on jäädvustanud vägagi paljud läbi-sõitnud või siin suvitamas käinud kunstnikud, peamiselt venelased ja baltisakslased. Mainime neist siinkohal sajandi algusest eelkõige vaadetemaalijat G. Sergejevit, hilisemast ajast bataliste A. Kotzebue'd ja N. Saucrweidi, K. Hünsi, peisažiste A. Meštšerskit ja A. Beggrowi. Sajandi lõpupoole on tuntumatest kunstnikest Narva-lähedasi rannikuala-sid kujutanud I. Šiškin ja I. Repin,¹ käesoleva sajandi alguses (1908. a. suvel) käis Narvas M. Chagall, kes oma muljed on jäädvustanud mitmes maal. ² Uus sajand tõi kaasa ka eesti kunstnike innustuse sellest baroksest linnast ja kaunist ümbrusest.

Muidugi on raske eelöeldut otsesesse seosesse viia kunstieluga. Ometi moodustas Narva kui kunsti meelisobjekt omalaadse fooni tekkivale ja arenevale kunstielule selles linnas.

XIX sajandi lõpu Narva oli arenenud tekstiilitööstusega linn. Sajandi keskel asu-tatud suure Kreenholmi Manufaktuuri kõrval töötasid Narva jõe odavat energiat kasutades veel vanemad tekstiilhettevõtted, nagu kalevimanufaktuur ja linamanufaktuur. Narva teks-tiilitöölise streik 1872. aastal oli üks esimesi suuri streike Venemaa töölisliikumise aja-loos.

Linna kiire tööstuslik areng ja elanikkonna suurenemine olid pinnaseks ka rahvusliku kultuurielu tekkele. Juba 1875. aastal oli Narvas asutatud «Ilmarine», millele 1891. aastal lisandus karskusselts «Võitleja». Põhiliselt nende kahe omavahel konkureeriva seltsi näi-temänguetenduste, piduõhtute ja koosolekute najal püsis rahvuslik kultuurielu Narvas mitmel järgnenudki aastakümnel. Muidugi leiame nende aastate Narvas ka kultuurielu avaldusi, mis kulgesid väljaspool neid seltse. Üheks kahtlemata kaalukamaks selliseks avalduseks oli joonistusklasside avamine kalevimanufaktuuri ja linamanufaktuuri juurde 1895. aasta septembrikuus.

Algõpetuse andmine joonistamises oli manufaktuuride seisukohalt küllaltki vajalik, kuna nende töökodades tehti ka igasuguseid treiali-, tisléri- ja muid töid, mis oma teos-tajatelt nõudsid mõningaid teadmisi joonistamises. Joonistusklasside juhatajaks kutsuti Peterburi Stieglitzi kunstikooli lõpetanud Alexander v. Segebarth (1865—1908, pärit Kuressaarest) ja need kujunesidki selle Peterburi kunstikooli filiaaliks. Esimesel aastal

¹ S. Issakov, XIX saj. vene kunstnikud ja Eesti. Kunst 1967, nr. 1, lk. 47—58.

² Vt. J. Kangilaski, Marc Chagall. Kunst 1967, nr. 2, lk. 64.

algas õppetöö hoogsalt: alustasid tegevust kaks klassi lastele ja kursus täiskasvanud töölistele. 139 lapse ja 98 vanema õpilase õppetööde paremiku võidi demonstreerida juba sama aasta lõpul toimunud näitusel.³ Õppetöö toimus kolm korda nädalas kahe tunni kaupa pealelõunati ja õhtuti «meetodi järele, mis on käibel Stieglitzi kooli aigkoolis».⁴ Opetati tasapinnalist, hiljem ka kipsornamentide joonistamist, joonestamist, joonestuste ja joonestuste koloreerimist, aga ka joonistamist natuuri järgi.⁵

Dks esimesi joonistusklassi meldijaist oli äsja Narva asunud noor August Jansen. Oma autobiograafias kirjeldab ta hiljem, kuidas õpipoisi pikale tööpäevale lisandus tihti veel paar tundi, nii et õhtuti sai koju alles kella 11 paiku. Janseni edu äratas õpetaja tähelepanu ning lõpetamise puhul sai ta preemiaks portselanpaleti akvarellvärvidega. Tema lõputööks oli olnud suure bagerimasina projekti ärajoonistamine.⁶

Opetus joonistusklassides kulges ilmselt edukalt ning huvi joonistamise vastu püsis, isegi laienes, kui arvestada õpilaste arvu suurenemist: sügisel 1898 võltis õppetööst osa umbes 400 inimest, 1904/05. õppeaastal, mil õpetust anti iga päev, oli huvilisi üle 600.⁷ Ometi jäi töö joonistusklassides neil aastail A. v. Segebarthi haigestumise tõttu lünklikuks ja kunstniku surm märtsis 1908⁸ tegi lõpu sellele Narva esimesele omalaadsele joonistus-koolile.

Need joonistusklassid ei ole küll eesti kunstiõpetuse ajalukku mingeid sügavamaid jälgi jätnud, kuna nende eesmärk oli liiga kitsalt utilitaarne ja piiratud. Ent huvi äratana maailma plastiliseks nägemiseks oli Segebarthi tegevusel Narva tööliste hulgas kahtlemata esmaskoht. Selle viljadeks ei olnud lihvitud talendid ega mingi kunstikoolkond, vaid tööinimese sisemine rikastumine, tema õskuste kasv. Ainuke tulevane kunstnik, kes neis klassides algõpetust sai, oligi August Jansen. E. Verberi, V. Melliku ja A. Vabbe kohta, kes noil aegadel olid Narva Linnakooli kasvandikud, ei leidu andmeid, et nad kõnesolevais joonistusklassides oleksid õpinud.

Esimese maailmasõja eelse Narva kultuurielu suursündmuseks sai suurejooneliselt korraldatud ülemaaline laulupidu 1912. aasta juunikuus. Laulupeo ajal toimusid «Ilmarise» ja «Võitleja» näitetruppide, samuti Helsingi Kansallisteatteri etendused ning kontserdid.⁹ Korraldati ka esimene eesti kunstinäitus Narvas. Tolleaegne «Päevaleht» teatab,¹⁰ et Vladimiri koolimajas oli välja pandud üle 200 kunstitöö. P. Arenilt oli siin kompositsioone, Tallinna ja Narva vaateid ning portreid julges, omapärasel joonistuses, P. Burmanilt loomajoonistusi ja Tallinna pilte, K. Burmanilt peenelt väljatöötatud skitse, A. Jansen aga esines mitmete žanrikavanditega «Eesti elust». Samast loeme, et ühel ajal selle suurema näitusega oli A. Promet Peetri platsil välja pannud omaenda ja oma õpilaste töid muinasilma ja «Kalevipoja» aineil. Tol ajal mõnda aega Narvas elanud ja siin mõningaid õpilasi värvanud Promet oli oma «Eesti kunstinäituse» avanud juba 17. juunil¹¹ ja äratanud sellega huvi, nagu märgib ajaleht.¹²

Need näitused jäid paljudeks aastateks Narvas viimasteks, kuigi siin töötasid neil aegadel mitmedki kunstnikud. Tuntuim neist oli Peterburi Kunstide Akadeemia lõpetanud N. Semjonov (1860—1925), akadeemilises laadis ajaloomaalide autor, kellel oma majas oli korralik ateljee. Semjonovi ateljees sai muuseas kunstialast algõpetust ka noor Anatol Sivard (Ardo Sivadi), kel 1913. aasta paiku tuli oma õpetajale kirikute pühapiltide maalimisel abiks olla. Semjonov töötas gümnaasiumis joonistusõpetajana ja pärandas oma

³ RAKAL (= NSV Liidu Riiklik Ajaloo Keskariiv Leningradis), f. 790, nim. 1, s.-ü. 262—264 (1878—1895).

⁴ Sealsamas.

⁵ Sealsamas, s.-ü. 319, l. 30/31.

⁶ August Jansen, Kunstniku autobiograafia, lk. 27. Käsikiri, säilitatakse ENSV TA Ajaloo Instituudi kunstiajaloo sektoris.

⁷ RAKAL, f. 790, nim. 1, s.-ü. 319, l. 18 ja 30/31.

⁸ Sealsamas, l. 29 ja 44. Kunstiklasside kohta käivate viidete materjalid on saadud kunstiteaduse kandidaadilt T. Nurgalt ja kasutatakse tema lahkel loal.

⁹ Laulupidu Narvas 23. ja 24. juunil 1912. a. Teejuht. Narva, lk. 65.

¹⁰ Eesti kunstinäitus Narvas. «Päevaleht» 22. juunil 1912.

¹¹ Laulupidu Narvas 23. ja 24. juunil 1912. a. Teejuht, kuulutused.

¹² «Päevaleht» 22. juunil 1912.

tööd kahekümnendate aastate algul Narva muuseumile.¹³ Eesti kunstnikest oli sõja- ja revolutsiooniaastail Narva koolides õpetajaks E. Verber¹⁴, vaheaegadega aga A. Vabbe, kes 1917. aasta oktoobrist kuni järgmise aasta maikuuni pidas ka Kreenholmi vabriku kooli joonistusõpetaja ametit.¹⁵

Tähelepanuväärne aasta Narva kunstielus oli 1913. Nimelt avati siis suure pidulikkusega 9. augustil G. ja S. Lavretsovi nimeline Narva Linnamuuseum, mis pikka aega oli seisnud organiseerimisjärgus. Jõukas Narva kaupmees Sergei Lavretsov ja ta abikaasa Glafira olid kirglikud kunstikogujad, kes oma reisidelt olid kaasa toonud palju kunsti-teoseid ja antiikesemeid. Eriti suureks kunstiar mastajaks oli G. Lavretsova, kel olid hend suhted paljude vene kunstnikega. Nende kunstikogumine sai erilise hoo 1890-ndail aastail. S. Lavretsovi 1902. aastal tehtud testamendi alusel päris kunstikogud koos maja ja krun-diga Rüütli tänaval Narva linn. Muuseumi avamiseni jõuti aga enam kui aastakümme hiljem, kusjuures väljapanekute korraldus jäi hulgaks ajaks süsteemituks.¹⁶ Narva Linna-muuseum oli sisuliselt õieti kunstimuuseum, Baltimail silmapaistvaim oma vene kunsti kogudega. Eriti rohkesti oli temas vene XIX saj. teise poole kunstitöid. Maastikumaali esindasid siin I. Aivazovski romantilised merevaated («Torm Mustal merel» jt.), L. Lago-rio, L. Premazzi, baltisakslase J. Kleveri jt. peisaazid, peredvižniklust A. Makovski, K. Trutovski ja I. Prjanišnikovi tööd, akadeemilist kooli K. Wenigi, P. Bassini, N. Semjo-novi jt. lõuendid. Skulptuuride hulgas olid väljapaistvad F. Tolstoi 1812. aasta Isamaa-sõja teemalised kipsitööd ja I. Ginzburgi portreed. Lääne-Euroopa kunstist oli muuseumil vaid vähetuntud teoseid (Ch. Deroche, A. Choisy jt.).¹⁷ Kujutatavale kunstile lisandusid väärtuslikud tarbekunsti- (eriti märkimisväärne oli portselanikogu), miniatuuride ja etno-graafiakollektsioonid. Erilist huvi pakkus Jaapani haruldaste kunstiesemete (vaasid jms.) kogu, mille muuseumile oli kinkinud endine linnapea Ossipov.¹⁸ Juba seegi loetelu näitab, et Narva Linnamuuseum oli tolelaegsetes oludes väärtuslik kunstivaramu, ainulaadne nähtus Eesti provintsilinnades. Eesti kunsti hakati muuseumi koguma alles sõjajärgsel ajal. On aga teada, et näiteks noor P. Aren oli õpperaha kogumiseks müünud oma maale G. Lavretsovale.¹⁹

Esimese maailmasõja tõttu soikus nii muuseumi tegevus kui ka kunstielu Narvas pikaks ajaks. Alles uue aastakümne künnisel, mil Narva oli läbi käinud revolutsiooni- ja sõjatulest, algas linna kultuuri- ja kunstielus uus elavnemine, kuid nüüd juba kodanliku Eesti Vabariigi tingimustes.

Nagu sõjajärgses Eestis üldse, määras ka Narva tolelaegse sotsiaalse palge ühelt poolt tuisikliku mentaliteedi vohamine ja teiselt poolt tööliskihitide vaesumine ning elukal-lidus, mis avaldasid oma mõju ka kultuurielule. Paljud erksamatest haritlastest olid Nar-vast lahkunud, põgenedes linna korduvalt laostanud lahingumõllu eest, vähesed Narva jäänud asusid tööle riigi- ja omavalitsusasutustes. Suvel 1920 kirjutas narvalane kurvalt oma kodulinna vaimse elu olukorda kirjeldades: «Tõesti, igal pool, kuhu vaatad, näed ainult seisakut ja tegevusetust! Kõik näib nagu soigus olevat, ei mingisugust vabamat tuuleõhku tarretanud seisukorras, ei mingisugust erksamat ettevõtet ega ülesehitamist. Palju kannatanud narvalased on endi isiklike muredega, lõhutud majapidamistega ja kodude jaluleseadmiseiga liig palju ametis, et veel seltskondlikul tegevusväljal üles

¹³ G. ja S. Lavretsovi nimelise Narva linnamuuseumi kunstiosakonna nimestik, 1935; Tänase kaanepildi autorist. «Taluperenaine» 1938, nr. 3, lk. 60; vestlus A. Norma-kiga 14. sept. 1971. Nii selle kui ka teiste vestluste üldskirjutused on käesoleva artikli autori vällduses.

¹⁴ «Põhja Kodu» 20. aug. 1926.

¹⁵ TKMTA (= Tartu Riikliku Kunstimuuseumi teaduslik arhiiv), f. 3, nim. 1, s.-ü. 133, l. 7.

¹⁶ A. Soom, Lavretsovi nimeline Narva linnamuuseum. «Olion» 1931, nr. 11, lk. 426—428.

¹⁷ G. ja S. Lavretsovi nimeline Narva linna muuseum. Kunstiosakonna nimestik. Narvas 1928. Selles nimestikus on 359 teost.

¹⁸ Vestlus G. Mattoga 4. mail 1971.

¹⁹ P. Areni kiri I. Solomõkovale New Yorgist 2. nov. 1967. I. Solomõkova valduses.

astuda.»²⁰ Tegutsesid küll «Võitleja» ja «Ilmarine», kuid nende tegevus piirdus peamiselt vähenõudlike pidude, tantsuõhtute ja muu seesuguse korraldamisega. Teatritena hakkasid nad tõsisemat tooni andma alles mõni aasta hiljem.

Ometi hakkas selles väikekodanlikus letargias lõpuks juuri ajama ka vaimne ettevõtlikkus. Juba 1920. aasta kevadel küpses haritlaskonnas mõte luua kirjandust ja kunsti edendav ühing.²¹

Mais 1920 kirjutasid asutajad alla Narva Kirjanduse ja Kunsti Ühingu põhikirjale ning 4. juunil samal aastal kinnitati see Rakvere-Paide rahukogus.²² Narva ajaleht avaldas põhikirja teksti algusest lõpuni. Põhikirja järgi oli ühingu tegevus küllaltki laiahaardeline ja suurejooneline: see pidi haarama kogu vabariigi territooriumil! Kavatseti edendada kirjandust ja kunsti, avada selleks raamatukogusid ja kunstikoole, korraldada näitusi, loenguid, vaidlusõhtuid, võistlusi ja anda välja kirjandust.²³

Sügisel alustati hoogsalt. Ühingu esimene koosolek, kus juhatuse esimeheks valiti direktor H. Margens, abiesimeheks kunstnik R. Sajor, laekuriks kunstnik A. Tensing ja revisjonitoimkonda teiste hulgas ühingu ja kunstikooli asutamise initsiaatoreid linnapea R. Astrem ja kunstnik E. Verber, peeti oktoobri viimasel päeval.²⁴ Nii kuulusid ühingu juhatusse linna koorekihi esindajate kõrval ka mitmed kunstiinimesed, kes töötasid koolides ja joonistusõpetajatena. Võis loota, et ühing alustab nüüd regulaarset viljakat tegevust väljakuulutatud programmi kohaselt. Ent tegelikkus kujunes hoopis teiseks. Peale paari reieraadiõhtut ja mõningat kaasaaitamist kunstinäituse korraldamisel soikus ühingu tegevus peatselt täiesti. Ei keegi muu kui Astrem ise märkis paar aastat hiljem ühingu tegevuse kohta lakooniliselt: «Praegu soikus.»²⁵ Ühtede asutajaliikmete aja hõivas äriadministraatiivne, teiste oma — suurenev pedagoogiline koormus.

Viimasega seoses tulebki peatuda ühel huvitaval, seni vähe tuntud nähtusel Eesti kunstikoolide ajaloos, nimelt Narva kunstikoolil, mille asutamiseга olid seotud ka mitmed Kirjanduse ja Kunsti Ühingu liikmed.

Kunstiõpetuse teatud traditsioonid nii omaaegsete joonistusklasside kui ka üksikute sporaadiliselt tegutsenud kunstnike ateljeede näol olid Narvas olemas. 1920-ndail aastail töötas Narvas küllaltki suur hulk Venemaal kunstiopeasutustes õppinud või need lõpetanud kunstnikke, nagu E. Verber, A. Tensing, R. Sajor, A. Normak ja A. Sivadi, venelastest Jakovlev, N. Semjonov ja K. Korovaikov, lisaks neile leidis siin ka ajutiselt linnas viibivaid taidureid. Teiselt poolt oli piisavalt õppimishimulisigi. Nii oli olemas baas kunsti tagasihoidliku algõppeasutuse rajamiseks. Kooli asutamise mõte kuulus Narva nimekaimale kunstnikule E. Verberile, kes koos kooli hilisemate õpetajate A. Normaki, A. Tensingi ja Jakovleviga ka organiseerimistöö enda õlule võttis. Moraalset ja mõningat ainelistki toetust andis linnavalitsus eesotsas linnapea R. Astremiga.²⁶ Augusti lõpul ilmus kohalikus ajalehes linnapea teadaanne kavatsitava kunstikooli avamise kohta: õppemaksu kavatseti võtta 100 marka poolaastas, koolipäevi kavandati nädalas kolm.²⁷

1. oktoobril 1920 avaski Narva Kunstikool linna Reaalgümnaasiumi ruumes ukсед. Koolil oli kaks klassi ja 60 õpilast. Õppetöö toimus kolm korda nädalas — argipäevadel õhtupoolkuti, pühapäevadel hommikust peale.²⁸ Õpetajaid oli koolis põhiliselt neli: E. Verber koolijuhatajana andis ka joonistust edasijõudnuile, A. Tensing ja R. Sajor õpetasid portreeklassis (Tensing andis muide ka algõpetust õlivärvidega maalimises), Jakovlev savivoolimist.²⁹ Peagi asendas Tensingit (kes mõneks ajaks võttis «end kunstikoolist lahti,

²⁰ - e i, Narva seltskondlisest elust. «Põhja Kodu» 24. juulil 1920.

²¹ «Põhja Kodu» 10. apr. 1920.

²² «Riigi Teataja» 1920, nr. 193/194.

²³ Narva Kirjanduse ja Kunsti Ühingu põhikirja. «Põhja Kodu» 13. mail 1920.

²⁴ «Põhja Kodu» 4. nov. 1920.

²⁵ R. Astrem, Narva juht 1924. [Narva], (1923), lk. 15.

²⁶ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971; «Põhja Kodu» 21. aug. 1920.

²⁷ «Põhja Kodu» 26. aug. 1920.

²⁸ - m, Kunstikool. «Põhja Kodu» 5. okt. 1920.

²⁹ A. Tensingi kiri J. Vahtrale 10. okt. 1920. KMKO (= Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakond), f. 141, Vahtra 4:2; vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

sellepärast et ise käia koolis päid joonistamas»³⁰) A. Normak, kes hakkas õpetama peajasjalikult joonistust algajaile. Hiljem tuli Tensing tagasi. Kuna õpetajad olid osalt (Sajor ja Jakovlev) Stieglitzi kooli, osalt (Normak ja Tensing) Kunstide Edendamise Seltsi kunstikooli kasvandikud Peterburist, siis moodustas Narva Kunstikooli õpetuse laad mingi segu nende õppeasutuste õppemeetodist.³¹ Pearõhk oli asetatud joonistusele, kerge kallakuga rakenduslikule küljele. A. Tensingi kirjadest J. Vahtrale leiame mõningaid üksikasju kooli toleaeegse elu-olu kohta. Kuuleme, et Tensing õpetanud oma õpetaja eeskujul «sessamas järjekorras kui Dmchowski. On huvitav . . . Näha on, et nad (õpilased — R. L.) on minuga rahul. Näod klassis: kõik varsti täied inimesed: preilid, sõdurid, keskkooli õpetajad jne.»³² Neile lisab A. Normak oma meenutustes käsitöölisi, linnaametnikke ja vabrikute noortöölisi, kes õpingutele olevat andunud erilise visadusega.³³ Mis puutub kunstikooliga seoses olevatesse rahalistesse probleemidesse, siis on teada, et algul assigneeris linnavalitsus kooli heaks 40 000 marka, kusjuures õpetaja (Tensing) kuupalk oli 4000 marka.³⁴ Needki kasinad andmed annavad alust üsna tõenäoliseks oletuseks, et peale harvenevate õpilasridade oli kunstikooli lühikese eluea põnjuseks ka rahanappus.

1921. aasta mõõdus koolile suhteliselt edukalt. Töötasid joonistuse, maalimise ja voolimise osakond, hea kontakt oli teiste Narva koolidega.³⁵ 5. ja 6. juunil toimunud Narva koolide näitusel I Reaalgümnaasiumi ruumes esines oma väljapanekutega ka Kunstikool. Need tunnistasid, «et on tehtud tööd, asjalikult ja jõudu mõõda. Silma torkasid eraldi A. Siivarti naturalistlikud maalid «vanast Narvast», samuti ekspressionistlikud katsed . . . , millest hõõgub sisemine rahutus . . . Hää hulk kujusid oli välja pandud voolimisosalakonnas.»³⁶ Anatol Sivardi, 1930-ndate aastate keskelt alates Ardo Sivadi, selle ainukese Narva kunstikoolis õppinud ja hiljem kunstnikuna tuntuks saanu kohta kõnesolevas arvustuses tehtud märkus näitab, et kooli õpetajaskond suhtus soosivalt moodsamate kunstistiilidega katsetustesse.

Septembris, s. t. uuel õppeaastal avati Narva Kunstikoolis ka käsitööklass, sest «kunst ja käsitöö peavad käikäes käima»³⁷. Sellest ajast hakkas koolis käsitöö osa järjest suurenema. 1922. aastal oli koolil juba oma töökoda, kus õpetati puutööd, raamatuköitmist ja kipsivalamist. Ilmselt kuni sügiseni säilisid ka eespool märgitud kujutava kunsti alased õppeharud või vähemalt oli neid kavas uuelgi õppeaastal viljelda.³⁸ Igal juhul figureeris 1922. aasta juulikuus kooli ametliku nimetusena templil juba «Narva Kunstikäsitöö Kool»³⁹ ja sügisel alustati praktiliselt kunsttööstuskoolina.⁴⁰ Kooli juhatajaks jäi Verber, endisest õpetajatest jätkas tööd ainult Jakovlev, kes õpetas kipsornamenti.⁴¹ Aasta hiljem, s. o. 1923. aastal aga reorganiseeriti kool Narva Linna Tööstuskooliks.

Narva Kunstikooli lühike ajalugu on kujukaks näiteks sellest, kuidas kodanliku Eesti karm tegelikkus järk-järgult halvas entusiasmi ja hästimõeldud kavatsused. Narva Kunstikooli jõudis korraldada vaid kaks õpilasnäitust⁴² ja anda algteadmisi kunstist umbes poolele sajale inimesele, kelle hulgast kindlasti kujunes küllaltki tõsisid kunstihuvilisi. Seda kõike ei olnud mõistagi palju, kuid arvestades sõjajärgsete aegade provintsielu hallust ja vaesust, inertsust vaimse elu ja ilu vastu, omandavad Narva kunstnike pingutused oma kunstiõppeasutuse loomiseks ja ülalpidamiseks lugupidamisväärse maine.

Kuigi nii mõnedki ettevõtmised jäid lühiajalisteks ja soikusid peale suhteliselt edukalt algust, hakkas kultuurielu kahekümnendate aastate algul Narvas siiski tasapisi jalgu alla

³⁰ A. Tensingi kiri J. Vahtrale 1. nov. 1920. KMKO, f. 141, Vahtra 4:2.

³¹ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

³² A. Tensingi kiri J. Vahtrale 10. okt. 1920. KMKO, f. 141, Vahtra 4:2.

³³ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

³⁴ A. Tensingi kirjad J. Vahtrale 10. okt. 1920 ja 8. okt. 1921.

³⁵ K. P., Kunstikool. «Põhja Kodu» 25. veebr. 1922.

³⁶ -i, Narva koolide näitus. «Põhja Kodu» 7. juunil 1921.

³⁷ Kunstikool Narvas. «Põhja Kodu» 20. sept. 1921.

³⁸ Kunstikool Narvas. «Põhja Kodu» 29. aug. 1922.

³⁹ A. Siivardi õpilastunnistus 5. juulist 1922. M. Sivadi valduses Tallinnas.

⁴⁰ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

⁴¹ Seesama.

⁴² Teine toimus juunis 1922. Vt. «Põhja Kodu» 1. juunil 1922.

saama. 1920. aasta lõpul alustas suure pidulikkuse ja ülielava osavõtuga tööd Narva Rahvaülikool,⁴³ 1922. aasta sügisel avas ukсед Narva Muusikakool,⁴⁴ elavnes nii eesti kui ka vene seltside tegevus, intensiivsemalt hakkasid tööle teatrid. Kahekümnendate aastate teisel poolel oli Narvas koguni kolm eesti teatrit: «Ilmarine», Narva teater «Võitlejas» ja Narva Töölisteater. Neil aastail etendati Narvas isegi oopereid. Ometi olid siinsed teatrid nõrgad ja teatrielu tervendamiseks tuli lõpuks nad ühendada. Samal ajal heitsid ärksamad pead Narva vaimuelu avaldustele ette teatud sporaadilisust ja provintslikkust. Leiti, et elatakse «passiivses hallis argipäevas ja ollakse seejuures praeguse aja mõtlemisest ja elamisviisidest tugevasti maha jäänud»,⁴⁵ et puudub õige hoog kultuurielu ümberkorraldamiseks.⁴⁶ Niisugusteks etteheideteks oli kahtlemata alust, eriti kui silmas pidaa olukorda Tallinnas ja Tartus, meie tolleaegsetes suurtes kultuurikeskustes. Ometi jätkus narvalastel rohkem ettevõtmislusti kui mõneski teises provintsilinnas seda oli. Sellest räägib ka kunstinäituste korraldamine eriti kahekümnendate aastate esimesel poolel. Eespool oli juba juttu kunstikooli näitustest. Esimeseks suuremaks kunstinäituseks aga oli 1921. aasta aprillis toimunud rändnäitus, kust võtsid osa peamiselt «Pallase» ringkonda kuuluvad kunstnikud ja õpilased, nende hulgas K. Mägi, A. Vabbe, E. Viiralt, N. Mei ja V. Ormisson. Näitusega seoses pidas agar kunstipropageerija ja kunstnik P. Akerberg (Põldmaa) Narvas ka loenguid eesti ja maailma kujutatavast kunstist.⁴⁷ Sama aasta 2.—5. oktoobrini korraldati Narvas teine, samuti «Pallase» näitus, kus esitati K. Mäe, K. Süvalo, A. Vabbe, E. Viiralt, A. Grinevi ja mitmete teiste töid. Kohalikus ajalehes avaldati sel puhul üsna asjalik väljapanekuid analüüsiv artikkel.⁴⁸ Külastajaid oli aga vähe.⁴⁹ Jõulu ajal 1921 panid oma töid välja Narva äsja elama asunud A. Bach ja kunstikooli õpilane A. Sivadi.⁵⁰ See Kreenholmi Manufaktuuri ruumes toimunud näitus oli mõeldud eelkõige tehase tööliste.

Järgmise aasta suvel oli 1.—5. juunini avatud Narva kunstnike eneste tööde esimene suurem näitus, kus esinesid E. Verber, R. Sajor, A. Tensing, A. Normak, A. Sivadi ja A. Bach. Külalisena esines teiste hulgas ka A. Jansen. Välja oli pandud üle 150 töö.⁵¹ Näituse kohta ilmunud napolis, ilmselt väikekoodanliku maitse suunaga arvustuses⁵² peetakse teiste hulgas paremateks väljapanekuteks E. Verberi «Rändajaid» ja R. Sajori «Sügist» ning kinnitatakse, et publik olevat saavutanud «piltidega kontakti». Osalt sama näituse põhjal komplekteeritud ekspositsioon avati augusti keskel Narva-Jõesuus algkooli ruumes. See esmakordne niisugune näitus Narva-Jõesuus aga äpardus täiesti, sest kolme päeva kestel käis teda vaatamas vaid 12 inimest. Äpardumise üheks põhjuseks peeti ka halbu ilmu.⁵³

Nende näituste eksponeerimiseks oli postuumult ka Alfred-Voldemar Tensing, noor kunstnik ja kunstõpetaja Narvas, kelle kurgutiisikus oli sama aasta 4. märtsil manalasse viinud. Sündinud oli ta 21. juulil 1894 ja kunsti õppinud Peterburis Kunstide Edendamise Seltsi koolis. Tema tuttavad neist aegadest meenutavad teda tundliku ja andeka kunstnikuna, kelle tugevamaks küljeks olevat olnud koloriit. Tensingi vähearvulised tööd,⁵⁴ nende hulgas Narva muuseumis olnud «Jaanelinna kindluse torn», olevat olnud pastooseid, loodud laia hoogsas pintsli lõõgiga heledas, pisut sinakasrohelistes koloriidis, mis lubas nende täielikult pidada impressionistlikeks. Tensingi meelismotiivideks olid Narva ja selle lähe-

⁴³ «Põhja Kodu» 7. okt. 1920.

⁴⁴ «Нарвский листок», 17 ноября 1923.

⁴⁵ Narva kultuuriline pale. «Põhja Kodu» 2. juunil 1928.

⁴⁶ Sealsamas.

⁴⁷ Kunstinäitus Narvas. «Põhja Kodu» 16. apr. 1921.

⁴⁸ P. A., Kunstinäituse puhul. «Põhja Kodu» 1. okt. 1921.

⁴⁹ A. Tensingi kiri J. Vahtrale 8. okt. 1921. KMKO, f. 141, Vahtra 4:2.

⁵⁰ G. Matto, Kujutatavast kunstist Narvas omariikluse päevil. Rmt.: Meie Homme. [Narva,] 1934, lk. 36.

⁵¹ «Põhja Kodu» 30. mail 1922.

⁵² Kunstnikkude pildinäitusest. «Põhja Kodu» 3. juunil 1922.

⁵³ r. r., Kunstinäitus Narva-Jõesuus. «Päevaleht» 17. aug. 1922.

⁵⁴ Palju Tensingi töid olevat läinud kaduma. (Vt. G. Matto, Kujutatavast kunstist Narvas omariikluse päevil. Rmt.: Meie Homme 1934.)

dase looduse vaated, mis kujunesid tal etüüdlikeks, vahetuiks ja värskeiks.⁵⁵ «Tal puudus täiuseni arendatud tehnika, püsivus, kuid tal olid värvid, hoog, jõud,» kirjutatakse järelehuüdes.⁵⁶ Tensing kustus oma loometee alguses, see vähene, mis ta aga luua suutis, tagab talle koha Narva varasemas kunstielus. Kunstniku tööd on laiali pillatult üksikisikute käes või kaduma läinud, Narva muuseumis oli neist 1928. aasta nimekirja järgi kaks kivisid kujutavat õliskitsi,⁵⁷ 1935. aasta nimestiku järgi aga «Jaanlinna kindluse torn».⁵⁸

1924. aasta jaanuari keskel toimus Vene Seltsi ruumes Narva kunstnike järjekordne näitus. Seekord esines oma töödega viis kunstnikku. Vene Seltsi dekoraatori K. Korovaikovi eksponaadid olnud, nagu väidab kohaliku lehe arvustaja, vana «Gartenlaube» stiilis, samuti olevat vähe pakunud R. Sajori ja V. Möldri tööd. E. Verberi vähestest esitatud teostest olnud huvitavamad maastikud, näituse kandvamaiks aga osutunud A. Sivadi looming. mis olnud kõige värvirikkam ja liikuvam. Samas kurdetakse narvalaste leiguse üle: küllastajate arv ei ületanud sadatki, oste olnud vähe. «Ehk mõni mitmekordne miljonäär... tuleb maksab oma 25 marka ära. Vaatab pilte. Abikaasa palub paar tükki omandada. Aga ei — see ei käi ju suurärimehe renomeega kokku. Osta pooltosinat schampanjerit ühes tosinaga likööridega ning koerakest naelte viisi schokolaadiga sööta — see on teine asi.»⁵⁹

Järgmise, 1925. aasta ainsaks näituseks Narvas jäi 10. detsembril Sõdurite Kodu ruumes avatud E. Verberi personaalnäitus, kust Narva publik esmakordselt sai ülevaate oma kodulinnu autoriteetsema kunstniku loometeest.

Eduard Verber oli sündinud Narvas 20. juunil 1877. Siinsetes koolides sai ta ka üldhariduse. Seejärel siirdus Peterburi Polütehnikumi arhitektuuri õppima, samal ajal oli ta ka vabakuulaja Kunstide Akadeemias. 1906. aastal õiendas Verber akadeemia juures joonistusõpetaja kutseksamid, täiendas end pärast seda kunsti alal Itaalias ning reisis Venemaal, Kesk-Euroopas ja Skandinaavias. Alates 1914. aastast kuni peaaegu oma elu lõpuni (suri 6. augustil 1927) oli ta Narva koolides joonistusõpetaja.⁶⁰ Nende kuivade elulooliste faktide taga oli tuberkuloosist muserdatud, oma elukutsesse kindunud inimene, kunstnik, kellele kunst oli püha, kes elas vaid kunstile.⁶¹

Verberi tööde näitus tõi selgelt esile kaks poolust tema kunstis. Esimene neist, mida kunstnik ise ja osa tema kunsti nautijaidki olulisemaks hindasid,⁶² oli sümbolistlik, filosoofilisele üldistusele püüdlev suund. Sellised pretensioonikad, tihti suureformaadilised lõuendid,⁶³ nagu näiteks «1905. aasta» (1907), «Meeleheide» (1907), «Suriija» (1915), «Punane evangeelium» (1925), «Manalasse minejad» (1926, praegu Narva Linnamuuseumis) ja «Kuningas Mammon», ühendasid eneses naiivset sümboolikat kuivavõitu, tehniliselt sageli üsna abitu käsitlusega. Tema müstika oli juba sündinult vananenud, tema võimedki ei küündinud suurteks kompositsioonideks. Verberi kunsti väärtuslikumaks osaks kujunes tema loomingu teine külg, just see, mida ta ise vähem hindas ja mis oli valminud vaid intermetsodena. Siia kuuluvad ta väikesed etüüdlilikud tööd õlis ja akvarellis, mis kujutavad Narva ja selle ümbruse vaateid. Enamikus on need lihtsad motiivid metsaäärite ja mererannalõikudega aastaegade vaheldumisel, näit. ENSV Riiklikus Kunstimuuseumis asuvad «Varakevadine maastik Narvas» ja «Rannamaastik», kus kunstnik on suutnud väga tundlikult tabada loodusmeeleolude eri nüansse. Tema pintslitõmme on kord pastosne ja hoogne, värske ning koguni ekspressiivne (näit. külmaades toonides lõuendis «Kused

⁵⁵ Vestlused G. Mattoga 4. mail, V. Peiliga 4. juunil ja A. Normakiga 14. augustil 1971.

⁵⁶ S., Alfred Tensing †. «Põhja Kodu» 7. märtsil 1922.

⁵⁷ G. ja S. Lavretsovi nimeline Narva Linna muuseum. Kunstiosakonna nimestik. Narvas, 1928.

⁵⁸ G. ja S. Lavretsovi nimelise Narva linnamuuseumi kunstiosakonna nimestik, 1935. [Narva, 1935.]

⁵⁹ M. S., Kunstinäituselt. «Põhja Kodu» 22. jaan. 1924.

⁶⁰ -r, Kunstnik ja õpetaja Eduard Werber †. «Päevaleht» 10. aug. 1927; J. Wälbe, Kunstnik Eduard Werberi... «Põhja Kodu» 20. aug. 1927.

⁶¹ Väike Narva album. «Põhja Kodu» 24. jaan. 1924.

⁶² Vt. ainult sümbolistlike töid kiitvat näitusearvustust «Muljeid kunstnik E. Werberi kunstinäitusest», mis ilmus «Põhja Kodu» 15. det. 1925.

⁶³ Nende asukoht on enamasti teadmata.

lumes», RKM), kord hoopis õrnem ja impressionistlikum (näit. «Mererand», RKM). Verberi maastikumaalides ühinevad ekspressiivsed ja impressionistlikud jooned omapäraseks kargeks ning siiraks lüüriliseks looduspildiks. Nii võime Verberi ja Tensingi maastikes leida üsna tugevaid ühiseid jooni, milledes on ilmselt tegemist esimese mõjuga teisele. Verberi näitus, mis Narvas saavutas üsnagi märkimisväärset edu, eksponeeriti 1925. aasta detsembris ka Rakveres.⁶⁴ Kahekümnendail aastail oli Verberi nimi teatud määral tuttav ka ülemaailses ulatuses: tema töid pandi välja EKKKU kunstinäitustel ja reprodutseeriti ajakirjades (näit. «Agu» 1924, nr. 5 ja 17). Peale Verberi surma aga vajus ta intiimne pretensioonitu kunst teenimatult unustushõlma. Mõni aeg enne oma surma oli Verber püüdnud 20 maali Narva muuseumile,⁶⁵ millest moodustati omaette väljapanek.

Järgnevad aastad Narva kunstielus lisavad näituste osas vähe uut ja 1926. aasta mais Naisseltsi ruumes toimunud kunstinäitus, kus eksponaate oli ligi 100, jäi tükiks ajaks viimaseks. Sellel näitusel esinesid teiste hulgas E. Verber, A. Iljin, A. Sivadi, samuti E. Viiralt, H. Mugasto ja R. Tiitus ning siin oli välja pandud maale, akvarelle ja graafikat, oli «maastikke, kompositsioone, futurismi, kubismi jne.»⁶⁶ Midagi lähemat ajakirjanduses selle näituse kohta seekord ei leidunud.

1927. aastal hakati Narvas otsustavamalt muuseumi ümber korraldama. Siiani oli muuseum eksisteerinud «korratu juudipoena» sama sisemise korraldusega, mis tal oli olnud avamispäeval 1913. aastal:⁶⁷ kogude kohta puudusid nimestikud, originaale ei eristatud sageli kooptiitest.⁶⁸ Selline segadus hakkas juba põhjustama avalikku protesti, sest üldiselt oldi teadlik muuseumi kunstivarade väärtusest. Sama aasta sügisel määras linnavalitsus muuseumile korraldaja-juhataja (J. Sõster), moodustati korraldav komisjon ja asuti süstematiseerima kunstiteoste väljapanekut.⁶⁹ Ettevõtmine ei kandnud siiski vajalikku viija, sest ilmselt puudus asjatundlik juhtimine. 1928. aastal trükitud kunstiosakonna nimestikust nähtub, et eesti kunstnike tööd olid paigutatud omaette ruumi, E. Verberi teosed koondatud eri tuppa ning vene ja baltisaksa kunstnikud eksponeeritud eraldi. 1935. aasta nimestik on juba hoopis diferentseeritum, kusjuures on kasutatud kronoloogilist ja geograafilist printsiipi. Eesti kunsti osakond oli kaasaegsete tööde arvel suurenenud mitmekordseks.⁷⁰ Vahepeal toimunud kogude parem korraldamine tuleb panna uue, asjatundlikuma juhataja magister A. Soomi arvele, kes sellele kohale oli määratud detsembris 1930, mil ühendati muuseum ja Narva linnaarhiiv.⁷¹ Kunstiosakonna põhjaliku ümberkorraldamisega oli alustatud V. Vaga juhtimisel juba 1931. aastal.⁷² 1934. aasta algul otsustati Lavretsovi nimeline muuseum ja senine Peeter Suure maja liita üheks mitme osakonnaga linnamuuseumiks, kusjuures esimese ruumidesse jäid kunsti ja etnograafia osakond, teise koondati kultuuriajaloolised väljapanekud.⁷³ Nii kujunes kolmekümnendate aastate lõpuks Narvas küllaltki ajakohaselt organiseeritud linnamuuseum üsna suure ja järjest täieneva kunstiosakonnaga.

*

Uut hoogu sai Narva kunstielu 1929. aastal. Sellel majanduslikult raskel ajal oli Narva tagasi tulnud A. Normak ja esile kerkinud ka mitmed uued teovõimelised kunstnikud, nende hulgas «Pallase» õpilased V. Peil ja A. Tuisk. Kuna kunsti rändnäitused end Narvas, nagu

⁶⁴ -g m, Eduard Verberi kunstinäituse puhul. «Virulane» 16. det. 1925.

⁶⁵ -r, Kunstnik ja õpetaja Eduard Werber †. «Päevaleht» 10. aug. 1927.

⁶⁶ Kunstinäitus. «Põhja Kodu» 27. mail 1926.

⁶⁷ Narva muuseumide ümberkorraldamisele. «Põhja Kodu» 22. sept. 1928.

⁶⁸ «Päevaleht» 26. okt. 1927.

⁶⁹ r., Muuseum seatakse korda. «Põhja Kodu» 25. okt. 1927.

⁷⁰ Eesti kunstnikest oli muuseumis esindatud P. Aren, P. Burman, A. Jansen, A. Jegorov, A. Johani, A. Kalmus, M. Laarman, P. Liivak, L. Mei, H. Mugasto, A. Normak, E. Ole, V. Peil, A. Promet, R. Sajor, A. Sivadi, A. Tensing, R. Vaher, E. Verber, A. Vihvelin ja A. Weizenberg.

⁷¹ A. Soom, Narva linnaarhiiv. «Ajalooline Ajakiri» 1932, nr. 1, lk. 60.

⁷² A. Soom, Lavretsovi nimeline Narva linnamuuseum. «Olion» 1931, nr. 11, lk. 490.

⁷³ «Põhja Eesti» 20. jaan. 1934; «Põhja Kodu» 19. aug. 1938.

väideti, ära ei tasanud, polnud siin enam korraldatud ühegi suurema kunstiorganisatsiooni rändnäitust.⁷⁴ Seda suuremat kaalu omandasid kohalikud näitused. V. Peili, A. Tuisu ja A. Normaki kavatsusest korraldada oma teoste näitus kasvas välja kunstühingu organiseerimise mõte.⁷⁵

A. Normaki eestvedamisel sai see mõte peatselt teoks: i. septembril 1929 asutati rühm kunstnikke ja kunstihuvilisi Narva Kunstiühingu.⁷⁶ Uue ühingu põhikiri registreeriti järgmise aasta 14. märtsil.⁷⁷ Selle kohasell oli ühingu põhiülesandeks kujutava kunsti kõigekülgne edendamine ja propageerimine Narvas ja ümbruskonnas. Ühingu asutamisele oli energiliselt kaasa aidanud ka inimesi väljastpoolt kunstnikkonda, näiteks «Narva Postimehe» toimetaja A. Bachmann ja M. Speek.⁷⁸ Agaramad kunstiharrastajad, nagu tuntud kultuuritegelane A. Tõnurist, pedagoog Käbin jt., olid astunud ühingu toetajaliikmeteks.⁷⁹ Tegevliikmeteks oli enamik Narvas tegutsevaid kunstnikke. Ühingu juhatusse valiti 1930. aasta 22. juuni koosolekul A. Normak (esimees), A. Tuisk ja G. Matto.⁸⁰ Nende meeste juhtimisel töötas kunstiühing kuni 1940. aastani. 1930. aastal andis linnavalitsus ühingule kasutada ruumid Peetri lossis.⁸¹ Seda röömu ei jätkunud aga kauaks: peagi võeti ühingult see ulualune ära.⁸²

Kunstiühingu kontosse tuleb kanda järgmistel aastatel korraldatud Narva kunstnike tööde näitused ja kunstistuudio tegevus. Viimane avati 1930/31. aasta talvel ja oli mõeldud enesetäiendamiseks neile, kes kutsealal puutusid kokku jooristamisega, samuti kunstiharrastajatele ja algajatele.⁸³ Stuudio tegevus äratas märgatavat huvi ja 1932. aasta kevadel hellitati isegi lootusi arendada stuudio kunstikooliks.⁸⁴ Ometi närtsitas tegelikkus selle kavatsuse ja stuudio kujunes peagi vaid linna kunstnike ühisateljooks, kus enamasti õhtuti intiimses ringis harrastati portree- ja aktijoonistamist, kasutades ühiseid modelle, puhuli aga tehti ka tellimustöid. Kolmekümnendate aastate lõpus, kui ühisateljee asus Börsimajas, korraldati seal kolmes ühingu kasutatavas olevas ruumis ka Narva kunstnike tööde alaline väljapanek.⁸⁵

Kunstiropaganda seisukohalt olid olulisemad ühingu näitused, kokku neli. Kõikide kõnesolevate näituste puhul trükiti kataloogid, mis tagantjärele võimaldavad neile üksikasjalikuma pilgu heita. Ka ajakirjanduses kajastusid need näitused üsnagi ulatuslikult.

Kunstiühingu esimene näitus oli avatud 8.—15. septembrini 1929 Naisseltsi ruumes ja sai ootamatult suure huvi osaliseks. Juba avapäev üllatas: näitust külastas 114 inimest ja oste oli rohkesti. Kohalikus ajalehes võidi sel puhul rahul olles kirjutada: «Kunstiühivi pole seega kadunud.»⁸⁶ Näituse lõpuks osteti sealt ära peaaegu kõik väljapandud tööd.⁸⁷

Sellel menukal näitusel oli 139 väljapanekut kuuel kunstnikult, nende hulgas ka kogu E. Verberi töid. Viinastest tõstis arvustus õiglasel esile väikseid, vaitse päikesepaistelise meeleoluga maastikunotiive. Suuri ja kuhjatuid filosoofiasse kalduvaid kompositsioone hinnati aga tehniliselt kesisteks ning neis nähti Corneliuse ja Kaulbachi järeleaimamist, «kes omal ajal olid rahvale meelepärased filosoofid, kuid halvad kunstnikud».⁸⁸ E. Verberi õpilase A. Iljini akvarellmaastikke pidas sama arvustaja Verberi tööde kordusteks, V. Peili ja A. Tuisu maastikumaale arvas ta olevat värviröömsad, A. Miksi (pseudonüüm) karikatuure aga pidas karakterseiks. A. Normaki töödest tõsteti esile eriti joonistusi Narva motiividel.

⁷⁴ Kunstinäitus avatakse pühapäeval. «Narva Postimees» 6. sept. 1929.

⁷⁵ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

⁷⁶ Narva Kunstiühing. «Narva Postimees» 3. sept. 1929.

⁷⁷ «Riigi Teataja Lisa» 1930, nr. 28.

⁷⁸ Meie kodulinna kunstielu. «Põhja Kodu» 13. okt. 1937.

⁷⁹ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

⁸⁰ Narva Kunstiühingu tegevusest. «Põhja Kodu» 24. juunil 1930.

⁸¹ Kunstinäitus tulemas. «Põhja Kodu» 9. sept. 1930.

⁸² Meie kodulinna kunstielu. «Põhja Kodu» 13. okt. 1937.

⁸³ Stuudio Kunstiühingu juure. «Põhja Eesti» 26. nov. 1931.

⁸⁴ Kas Narva saab oma kunstikooli? «Põhja Eesti» 15. märtsil 1932.

⁸⁵ «Põhja Kodu» 18. veebr. 1933 ja 2. juunil 1934; vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

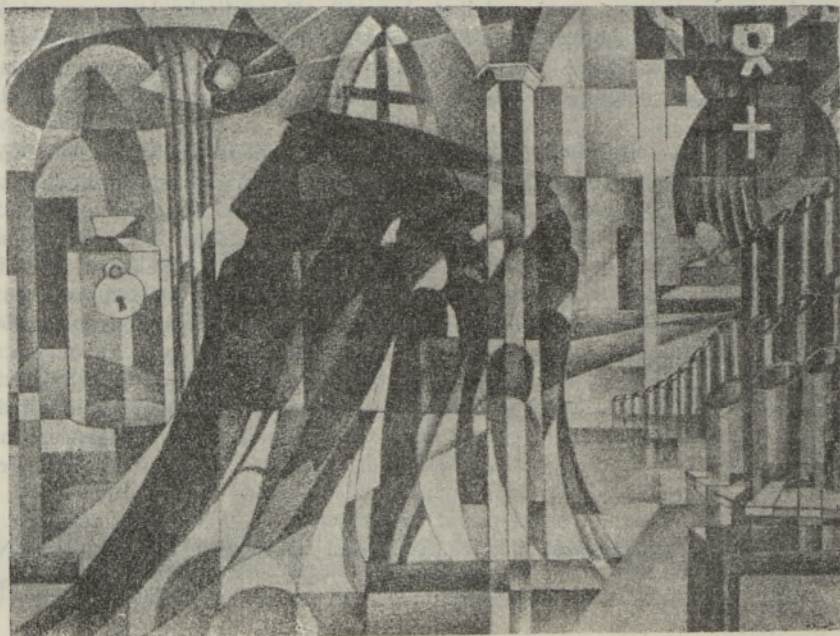
⁸⁶ Huvi näituse vastu elav. «Põhja Kodu» 14. sept. 1929.

⁸⁷ Vestlus V. Peiliga 4. juunil 1971.

⁸⁸ K. R., Kunstiühingu I näitus. «Narva Postimees» 10. sept. 1929.

Normaki joonistusi tõsteti esile ka Narva järgmisel kunstinäitusel, oma töödega sai ta Sihtkapitali Valitsuse kunstinäituse kaudu tuntuks laiemaltki. 1936. aasta hilissügisel toimus «Ilmarise» ruumes Normaki personaalnäitus, millelt hulk joonistusi müüdi Rootsi.⁸⁹

17. veebruaril 1895 Lüganusel sündinud Aleksander Normak oli kunstihariduse saanud Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi koolis, kus ta vaheaegadega õppis aastail 1911–1917 ja omandas joonistusõpetaja kutse. Alates 1920. aastast elas Normak enamasti Narvas ja töötas siinsetes koolides joonistusõpetajana.⁹⁰ Tema tolleaegse loomingu huvitava osa moodustasid pliatsi-, sõe- ja tušijoonistused, peamiselt Narva motiividel. Paljudes Normaki 1920-ndail aastail valminud töödes täheldame tugevaid kubismi ja isegi futurismi mõjustusi, mis omapärasema ja huvipakkuvama väljenduse on leidnud sümboolse sisuga kompositsioonis «Protsessioon» (itaalia pliats, 1928). Umbes sellest ajast peale tungib tema loominguusse realistlikum käsitluslaad ja lemmikteemaks saab kodulinn oma barokses veetluses. Romantilised õuenurgad, vanad tänavad ja majad, kaunistatud portaalid ja maalilised interjöörid jäädvastuvad Normaki joonistustel detailrikkalt, pretsiisse täpsusega. Eksaktsele joonistuslaadile vaatamata on parimais neis ometi omaladne «hämär, läbi ajaloo tolmukorra nähtud meeleolu», nagu iseloomustatakse tema töid 1931. aastal toimunud sügisnäituse käsitluses.⁹¹ Normaki paljude joonistuste hulgas on huvitavamad «Jaani kirik Narvas» (1928), «Õu vanas Narvas» (1929), «Portaal Turni tänaval» ja «Vaade raekoja eskojast» (1930). 1933. aastal toimunud näituselt tõsteti esile ka tema pastelle ja monotüüpiad.⁹² Normaki õlimaalid ei tõusnud tema joonistuste tasemele.

A. Normak. Protsessioon. 1929.

Ka Narva Kunstiühingu teine sügisnäitus, mis 21.–28. septembrini 1930 oli avatud Naisseltsi ruumes, läks hästi korda: avamispäeval käis sellel üle 100 külastaja ja töid osteti rohkesti.⁹³ Kuna seekord oli väljapanekuid vaagitud žürii, võis ajakirjandus nentida, et

⁸⁹ Vestlus A. Normakiga 4. jaan. 1972.

⁹⁰ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

⁹¹ L n + G d g, Narva kunstühingu 3. sügisnäitus. «Põhja Eesti» 21. nov. 1931.

⁹² G. M a t t o, Maalitud lõuendist ja vormitud kipsist sääl Rüütli tänavas... «Põhja Kodu» 5. det. 1933.

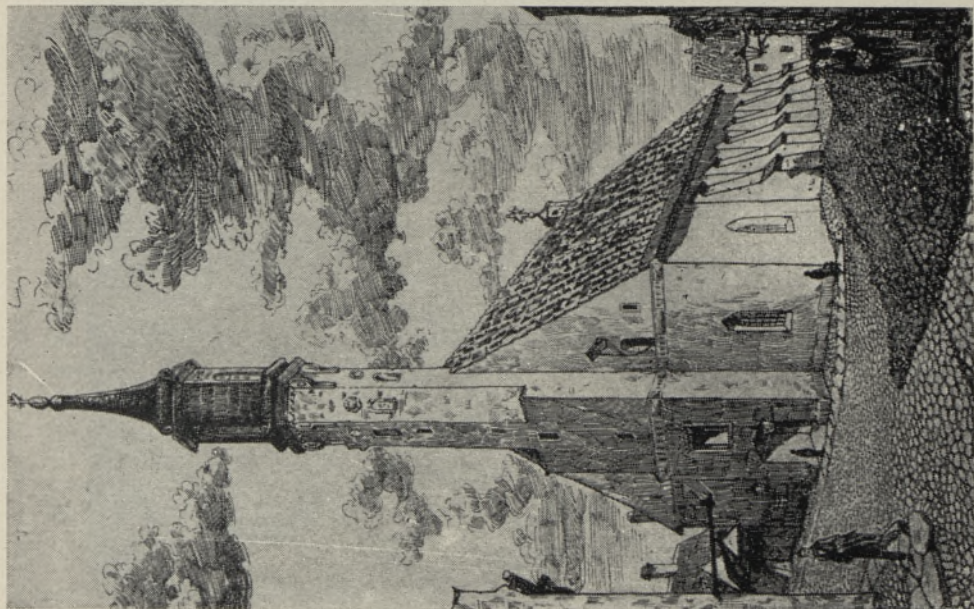
⁹³ «Põhja Kodu» 23. sept. 1930.

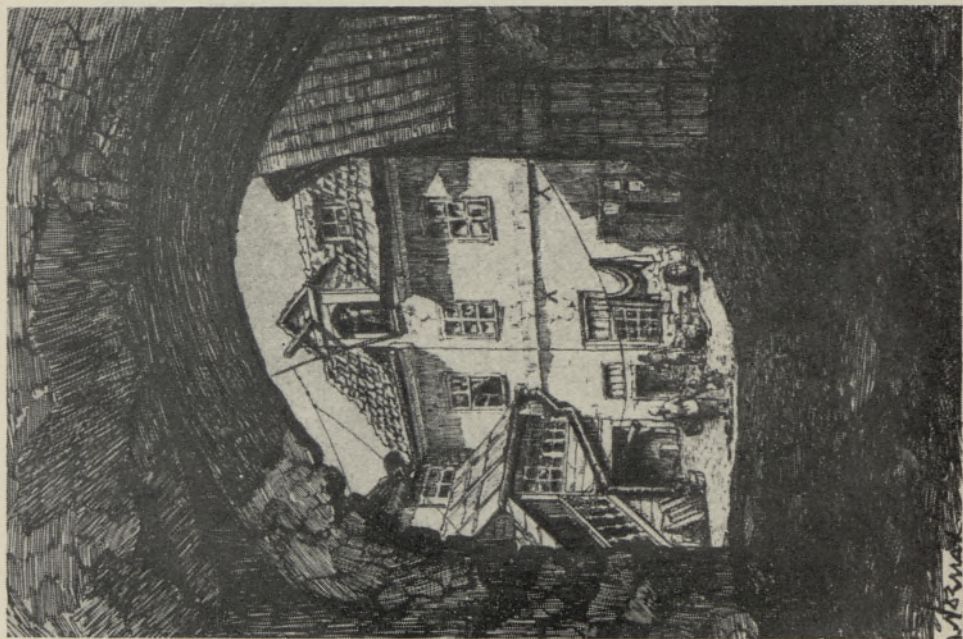
E. Verber. Varakevadine maastik Narvas. (RKM.)

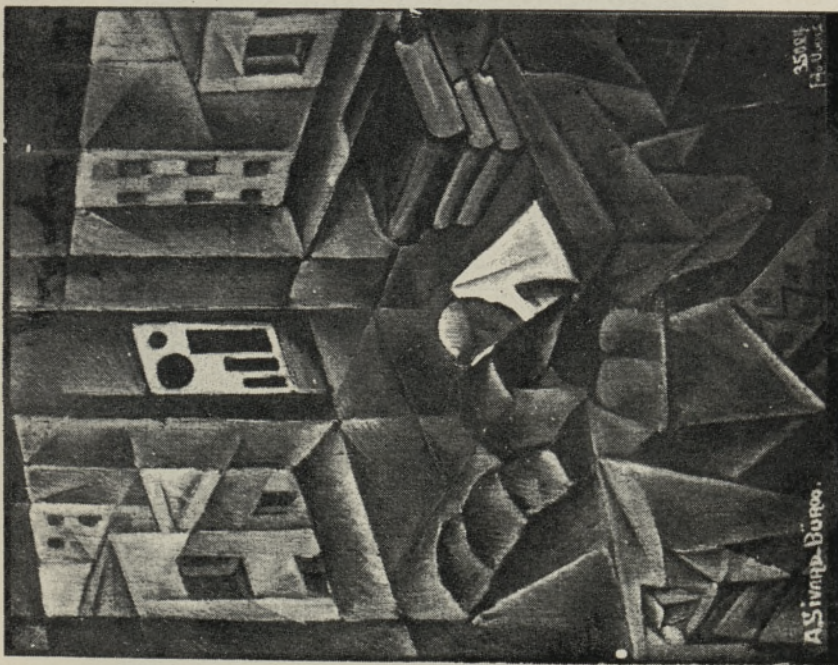
E. Verber. Kuused lumes. (RKM.)

A. Normak. Jaani kirik Narvas. 1928.

A. Normak. Ou vanas Narvas. 1929.

A. Sivadi. Büro. 1920-ndaist aastaist.

A. Sivadi. Vana Narva 1923.

A. Sivadi. Suplejad. 1932.

A. Sivadi. Narva saksa kirikuga. 1930.

see näitus oli eelmisest kunstiküpsem. Esines üheksa kunstnikku üle 110 tööga. L. Hindreko, K. Raguzini ja A. Neufeldti väljapanekud osutusid väheütlevateks ning juhuslikeks. Märgitakse A. Iljini teatud edasiminekut, V. Peili õlimaali pealiskaudsust,⁹⁴ toonitatakse A. Tuisu natüürmortide värviküllust ja tõstetakse esile A. Normaki pliiatsi- ja sõejoonistusi Narva motiividel. Rakvere kunstnikule A. Vihvelinile, kes oli välja pannud Narva vaateid õlis, heideti ette vormi vähest korrektsust ja gartenlaubelikku sentimentaalsust motiivi valikul.⁹⁵ Narvaga rohkem seotud oli A. Sivadi, teine tollal Rakveres elav kunstnik, kes eksponeeris õlimaali ja joonistusi ning sai arvustuselt võib-olla kõige rohkem tunnustust. Leitakse, et ta iseloomult romantik olles otsib värvidest luulet.⁹⁶

Ardo Sivadi oli sündinud 10. märtsil 1900 Narvas, suri 24. mail 1966 Tallinnas. Erialase ettevalmistuse sai ta Narva Kunstikoolis ja «Pallases», mille lõpetas 1932. aastal. Töötas joonistusõpetajana Rakveres ja Narvas, 1933. aastal aga asus Tallinna. Sivadi loomingu raskuspunkt on linna-, eriti Narva ja maastikuvaated. Ta varajasemates töödes 1920-ndate aastate algult silmame üsna märgatavaid taotlusi kubistlikule vormide üldistusele («Noormehe pea», 1922, s. o. õpilasaastailt Narva Kunstikoolis, «Kaluri portree», 1923 ja «Büroo», ilmselt 20-ndate aastate algusest), millele sageli kaasneb ekspressiivsusetootlus. Tema 1920-ndate aastate huvitavamateks maalideks tahaks pidada Narva vaateid oma kohati efektsete motiiviliste kontrastide ja romantilise meeleoluga, kus cézanne'lik detailide vormimine seguneb ekspressiivsusega. Kontuur on tugev ja hoogne. Sellised on «Vana Narva» (1923), «Narva jõgi» (1925), mõneti ka «Narva Jaanilinn» (1926), «Rakvere loss» 1928. aastast aga kannab tugevat ekspressionismi pitsert. Alates 1930. aastast tuleb Sivadi käsitluslaadi märgatav murrang realistlikuma poole, kusjuures säilivad tugeva plastilisuse jooned ja romantiline hõngus («Narva saksa kirikuga», 1930). Paari aasta pärast domineerib tema loomingus juba pehme, pallaslik käsitluslaad, mille parimaiks näiteks on «Suplejad» (1932) ja «Narva-Jõesuu» (1936). Tema portreed mõjuvad külmemalt ja ametlikumalt.

Uhingu kolmas sügisnäitus, mis avati Suur tn. 18 15. novembril 1931 ja kestis nädala, mõõduks publiku hoopis leigema osavõtu tähe all. Zürii puudumise tõttu kannatas ka kunstiline tase.⁹⁷ Kuue kunstniku 94 teose hulgast tõstis arvustus esile A. Sivadi natüürmorte ja maastikke⁹⁸ ning A. Normaki joonistusi.⁹⁹ Kiideti ka V. Peili peajoonistusi, A. Tuisu ja A. Iljini puhul konstateeriti paigaltammumist.¹⁰⁰

Aprillis 1933 toimunud kunstinäitusest Rüütli 24 võttis osa 11 kunstnikku 123 tööga. Kunstiühingu liikmeist esinesid seekord ainult Sivadi ja Peil. Külalisesinejaist märgime siinkohal Adamson-Ericut, E. Ahast, R. Vaherit, H. Mugastot ja F. Sannameest. Väljapanekute üldkvaiiteet ületas inõistagi eelmiste lokaalse ümber näituste oma. Arvustused kohalikest kunstiharrastajailt olid vägagi üksikasjalised ja suhteliselt asjatundlikud.¹⁰¹ Külalastajaid oli poole tuhande ümber, osteti tagasihoidlikult, peamiselt Sivadi ja Mugasto töid.¹⁰²

Viimane Narva Kunstiühingu näitus oli avatud 26. novembrist kuni 10. detsembrini 1933. Esinejaid oli üheksa, juba tuntud nimede kõrval, nagu A. Normak, V. Peil, A. Iljin ja A. Tusk, kohtame ka uusi, algajaid taidureid Eduard ja Lui Lätti, E. Tartlandi, Fr. Wolmüllerit ning Narva töötama asunud kujurit A. Kaske. Viimaselt oli näitusel viis Narva tegelaste büsti. Üksikutele esinejatele antud hinnangute järgi¹⁰³ tundub, et näitus oli kirjuvõitu ja kunstiliselt võrdlemisi vähekaalukas. Külalastajaid oli seekord küll peaaegu tuhat, kuid enamik neist (858) õpilased. Akadeemilisem seltskond näitusel peaaegu üldise ei käi-

⁹⁴ A n - d e e, Narva Kunstiühingu 2. sügisnäitus. «Põhja Kodu» 30. sept. 1930; - k -, Lõuend ja graafika. «Põhja Eesti» 23. sept. 1930.

⁹⁵ - k -, Lõuend ja graafika. «Põhja Eesti» 23. sept. 1930.

⁹⁶ Sealsamas.

⁹⁷ Kolmas sügisnäitus. «Põhja Eesti» 19. nov. 1931.

⁹⁸ - l e n d, 3-as kunstinäitus. «Põhja Kodu» 24. nov. 1931.

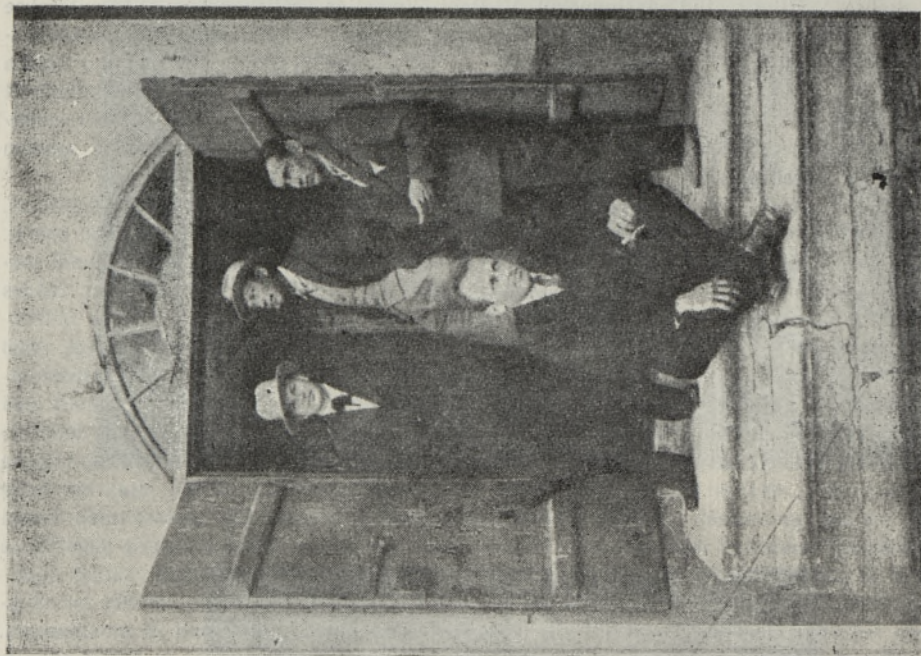
⁹⁹ L n. + G d g, Narva kunstiühingu 3. sügisnäitus. «Põhja Eesti» 21. nov. 1931.

¹⁰⁰ Sealsamas.

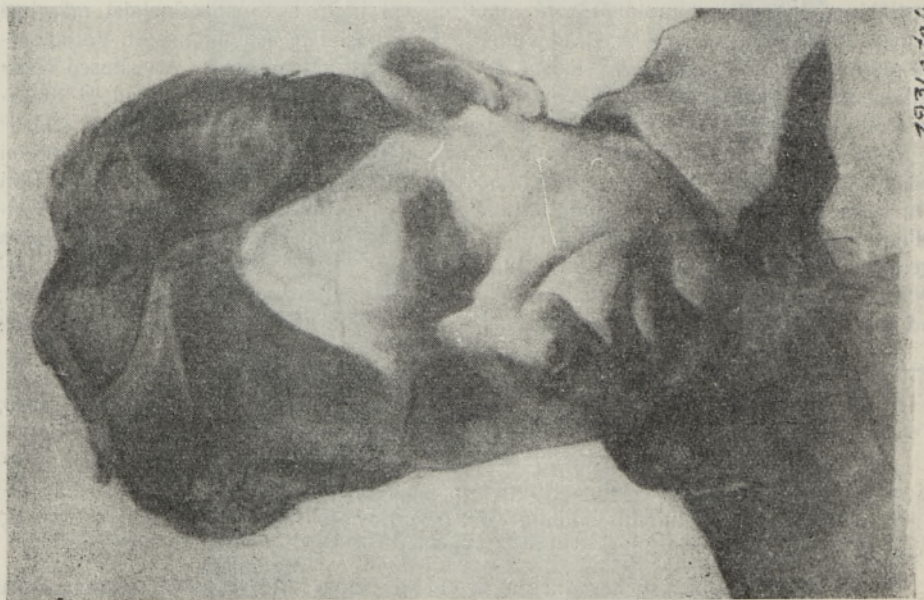
¹⁰¹ U. k u l l e n d, Kunsti kevadnäitusel. «Põhja Kodu» 27. apr. 1933; seesama «Viru Hääl» 27. apr. 1933; S. S u i s l e p, Kõrge kunsti nimel. «Põhja Eesti» 29. apr. 1933.

¹⁰² Kunstinäitus lõppes. «Põhja Kodu» 6. mail 1933.

¹⁰³ G. M a t t o, Maalitud lõuendist ja vormitud kipsist sääl Rüütli tänavas... «Põhja Kodu» 5. det. 1933.

Narva Kunstsihingu liikmed 1930-ndail aastail. Vasakult
paremate V. Peil, A. Normak ja A. Iljin, (istub) A. Tuisk.

V. Peif. Venna portree. 1931.

1931. aastal

nud.¹⁰⁴ Ilmselt ei täitunud juba paar aastat varem avaldatud soov, et linna sellesse kihti kuuluvad «kodanikud oma tubakasuitsust ja konjakiplekkidest läbiimbunud klubi liikmed koos ajudega kordki toovad kunstinäituse vaimsemasse õhkkonda tuulutama...»¹⁰⁵

Linna kunstnike indu ühiste näituste korraldamiseks jätkus veel vaid üheks korraks — üleriigilise kultuurinädalal puhul oli 1934. aasta veebruari lõpus «Võitleja» fuajeesse välja pandud V. Peili, A. Normaki, A. Sivadi, A. Tuisu, A. Kase ja mõne teise, vähemnimelise tööd.¹⁰⁶ Ajakirjanduses see näitus niingit vastukaja ei leidnud.

Narva kunstnike ühiste näituste lõppu võib seletada mitmete põhjustega. Üleriigilises ulatuses hakati 1930-ndail aastail elavamalt rändkunstinäitusi korraldama, mis nüüd tihti ka Narva jõudsid. Oma teostega ei suutnud Narva kunstnikud neile mõistagi erilist konkurentsi pakkuda. Peale selle hakkas mitmel neist, nagu näiteks A. Tuisul ja V. Peilil, ühel energilisemal, kes tõotas nüüd Narva teatri dekoraatorina, leivateenimismure kahandama näitustel esinemise indu ja võimalusi. Samuti tegi pidevalt muret rahaküsimus — ei tasunud ju näituste korraldamine end rahaliselt. Nagu kunstikooligi puhul aastakümne tagasi, taganes nüüdki ettevõtlikkus ja tegevusind tegelikkuse ees. Seda soodustas ka kunstnike omaette nokitsemine, pinnapealsus ja provintsialism. Asjalikult analüüsiti olukorda «Põhja Kodu» kirjutises, kus nenditi tööleitiivustavate sihtide puudumist Narva kunstnikkonnas ning ilmsiks tulnud ahastus ja väsimus pandi sihitu askeldamise arvele. «Puudub see leegitsev vaimusäde, mis meteoorina lõkkele lööks ja end maksma paneks,» konstateeriti kõnesolevas kirjutises kokkuvõtvalt.¹⁰⁷ Ja lõpuks oli laiemal publikupoolse seljataguse puudumise üheks selleks teguriks, mis Narva Kunstühingu üsna laialdastele näitusteplaanidele julma kriipsu tõmbas.

Siiski jääb 1930-ndate aastate Narva kunstinäituste poolest küllalt rikkaks linnaks toimuvad mitmesugused välisnäitused, eksponeerivad üksikuit ka omad kunstnikud.

Peale tuntud ungari karikaturisti Strobli külaskäiku Eestisse läksid siingi moodi karikaturistide rändnäitused, kus kunstnik sageli kogu näituse kohapeal valmis joonistas ja soovijaid näituseruumis šaržeeris. Nii jõudis oma ringreisil Narva ja avas oktoobri keskel 1931 näituse J. Jensen, kes eksponeeris šarže kohalikest tegelastest. Huvi näituse vastu oli elav ja vaid ühe päeva jooksul tuli tal külastajaist tasuta teha üle 80 karikatuuri.¹⁰⁸ 1933. aastal peeti ära koguni kaks karikatuurinäitust: juulis joonistas Narva-Jõesuus suvitajaist karikatuure ja pani need välja E. Jaanimägi,¹⁰⁹ septembris aga üllatas narvalasi peamiselt šaržidest koosneva näitusega V. Peil. Tema väljaparekuid hinnati väga elavaiks ja külastajaid oli palju.¹¹⁰ 1935. aasta hilissügisel korraldasid näituse «Narva tegelased karikatuuris» viljandlased J. Arvo ja E. Reier.¹¹¹

Vähem elevust laiemale publikule pakkusid tõsisema sisuga külalishäitused. Nii korraldas kohalik vene selts «Svjatogor» 1933. aasta septembris Narvas Tallinna vene kunstnike näituse, kus nimekamaist esinesid A. Grinev, A. Jegorov, A. Kaigorodov, N. Root ja B. Ottenberg. Akadeemilisi kunstikontseptsioone esitas ka Eesti Akadeemilise Kunstnike Koondise suur näitus 1936. aasta kevadel «Harmonie» seltsi ruumes, kus maali ja graafika kõrval paistsid silma üsna rikkalikult esindatud tarbekuntesesemed V. Talvik-Ellerilt, A. Hansenilt ja mõnedelt teistelt.

Tihedamalt külastati ja elavat huvi äratas EKKKÜ suur rändnäitus, mis avati Narva-Jõesuus algkooli ruumes juunis 1939 ja kus teiste hulgas oli välja pandud ka A. Normaki töid,¹¹² samuti «Pallase» õpilaskonna näitus sama aasta detsembris.¹¹³ Juuni keskel 1940 avati Narvas «Võitleja» saalis järjekordne EKKKÜ rändnäitus, mille avamise eelpäe-

¹⁰⁴ «Põhja Kodu» 12. dets. 1933.

¹⁰⁵ Pakitud piltide keskel. «Põhja Kodu» 26. nov. 1931.

¹⁰⁶ Vaimse kultuuri nädal Narvas. «Põhja Eesti» 20. veebr. 1934.

¹⁰⁷ Pakitud piltide keskel. «Põhja Kodu» 26. nov. 1931.

¹⁰⁸ Sen - Sen'i karikatuuride näitus. «Põhja Kodu» 22. okt. 1931.

¹⁰⁹ «Põhja Kodu» 20. juulil 1933.

¹¹⁰ 150 narvalast seinal. «Põhja Kodu» 16. sept. 1933; «Põhja Kodu» 26. sept. 1933.

¹¹¹ a ar, Narva tegelased karikatuuris. «Põhja Kodu» 2. dets. 1935.

¹¹² Kunstinäitus Narva-Jõesuus. «Uus Eesti Narva Uudised» 27. juunil 1939.

¹¹³ - u., «Pallase» kunstinäitus. «Uus Eesti Narva Uudised» 11. dets. 1939.

val kõneles kunstikriitik A. Vaga.¹¹⁴ Kuna kõnesolev näitus toimus üleriigilise kunstiaasta ettevõtmisena, siis oli tema korraldajaks Narvas kunstiaasta ürituste läbiviimiseks loodud kunstikomitee.¹¹⁵ Need näitused võimaldasid narvalastel tutvuda eesti tolleaegse kunsti paremikuga üsna mitmekesisel valikus. Peatselt järgnenud murrang Eesti poliitilisel ja ühiskondlikul elus — nõukogude võimu taaskehtestamine — suunas avalikkuse tähelepanu ja energia mõneks ajaks teistele probleemidele.

Kui kõne all oinutele lisada veel Tartu kunstniku E. Kutsari kohalikke motiive esitavaid õlimaaliid väljapanek Narva-Jõesuus juulis 1934. millest osavõtt oli küll loid,¹¹⁶ raamatuaasta puhul korraldatud ulatuslikum raamatunäitus¹¹⁷ ja utilitaarsema ilmega mööblinäitus 1937. aastal,¹¹⁸ siis olemegi ammendanud Narvas toimunud kodumaised näitused. Märkimisväärse täienduse moodustavad kolm väliskunstinäitust. Ühe nisugusena avati juulis 1932 mõne siin suvitava soome kunstniku eestvõttel Narva-Jõesuu kuurhausis soome kunstnike tööde näitus. See ei esitanud ei ühlegi koolkonda ega pakkunud mingit ulatuslikumat ülevaadet soome kunstist, vaid oli lihtsalt kergežanriline suvine näitus, kus oli välja pandud peamiselt soome maastikke 11 kunstnikult, nende hulgas ka tuntud taidureilt J. Ruokokoskilt, A. Heickelilt ja O. Saukkolalt.¹¹⁹ Kuus aastat hiljem toimus sealsamas teine soome näitus, kus eksponeeriti soome maastikumaale ja -gravüüre.¹²⁰ 1938. aasta novembris korraldati Narvas gümnaasiumi ruumes ka ungari tolleaegse kunsti näitus, kus oli välja pandud umbes 120 õlimaali. Näituse tegelikuks korraldajaks oli Ungari Kunstnike Liidu sekretär prof. S. Pollák.¹²¹

Narva kultuurielu organisatsioonilistest nähtustest tuleks mainida ka katsed saada linna kunsti- ja kirjandusrahvas ühise nütsti alla. Juttu on «Narva Boheemlasrännast», mis asutati märtsis 1932 ja kuhu kuulus umbes 30 teatri-, muusika- ja kunstiniimest. Koondise juhatusse kuulusid ka V. Peil ja A. Normak.¹²² «Boheemlasrännast» aastakoosoleku resolutsioonis 1933. aasta sügisel konstateeriti «vaimsete huvide langust, teravnevat mõtlemiskriisi kunstirahvas eneses, lõhestavaid sisetülisid ja vääralt juhitud kunstipoliitikat».¹²³ See üsnagi karedalt sõnastatud protest jäi mõistagi hüüdjaks hääleks kõrbes. Nagu Narvas varemgi oli juhtunud, soikus pärast energilist algust koondise tegevus peagi. Suudeti korraldada ainult mõned kirjandusõhtud kohvilaudadega ja peod.¹²⁴

Kunstiüli avaldustega piirnevad ka üsna arvukad käsitöökursused, milledest märkimisväärsem oli ungari graafiku ja nahakunstniku Ernő Kochi nähatöö kursus 1930. aasta sügisel, kust elavalt osa võeti.¹²⁵

Peatugem lõpuks lühidalt veel mõnedel Narvas tegutsenud kunstnikel, keda seni on puudutatud vaid riivamisi.

Voldemar Peil (sünd. Narvas 5. nov. 1907) oli agaramaid Narva Kunstiühingus osalejaid. Omandanud sünnilinnas üldhariduse, sai ta sealsamas E. Verberi ja A. Normaki juures algteadmisi ka kunstis. Järgnesid õppeaastad Tartus «Pallases», mille lõpetas 1931. aastal. 1920-ndate aastate lõpul ja 30-ndate algul eksponeeris ta õlis ja akvarellis maastikke, natüürmorte ning portreid, samuti arvukaid joonistusi ja karikatuure peaaegu kõikidel Narva kunstnike näitustel. Alates 1932. aastast kontsentreerus Peili mitmekülgne tegevus teatridekoratsioonile — temast sai Narva teatri dekoraator, kellena võitis peagi ülemaalse tuntuse. Üheks huvitavamaks tööks neil aastail oli lavakujundus näidendile «Inimene silla all» (1936), kus avaldusid Peili kui novaatori individuaalsed jooned — projekt-

¹¹⁴ Avati kunstinäitus. «Põhja Kodu» 17. juunil 1940.

¹¹⁵ A. N - a k, Narvas algab kunstiaasta. «Põhja Kodu» 3. juunil 1940.

¹¹⁶ G. M., Narva-Jõesuud näidati maalis. «Põhja Kodu» 6. aug. 1934.

¹¹⁷ «Põhja Kodu» 28. okt. 1935.

¹¹⁸ «Põhja Kodu» 1. nov. 1937.

¹¹⁹ Soome kunsti näitus N.-Jõesuu kuurhausis. «Põhja Eesti» 26. juulil 1932.

¹²⁰ Soome kunstinäitus Narva-Jõesuus. «Põhja Kodu» 20. juulil 1938.

¹²¹ Ungari kunstinäitus. «Põhja Kodu» 7. nov. 1938.

¹²² Narva loodi kunstirahva koondis. «Põhja Eesti» 8. märtsil 1932.

¹²³ Kunstirahva protest vaimsete huvide languse vastu. «Põhja Kodu» 5 okt. 1933.

¹²⁴ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

¹²⁵ Nähatööstuse kursused Narvas. «Põhja Eesti» 30. sept. 1930.

siooni kasutuselevõtt ning lavavalgustuse ja plastiliste dekoratsioonivormide maksimaalne ärakasutamine.¹²⁶

Enne Peili olid Narva Teatris dekoraatoritena tegutsenud Herbert Tamm (1891—1944) ja Konstantin Korovaikov (1893—1948). Viimane oli 1916. aastal lõpetanud Stieglitzi kunstikooli Peterburis ja töötas Narvas peajasjalikult dekoraatorina. Tema dekoratsioonide iseloomustab hoogne maalimisviis, särav koloriit ja lavateose hästi tabatud meeolu.¹²⁷ Korovaikov ja Tamm näitustest osa ei võtnud.

Kunstiühingu näitustes osales üsna intensiivselt narvalane Artur Tuisk (sünd. 1903. aastal), kes mõnda aega õppis ka «Pallases». Tema maalidest on arvustustes üksmeelselt esile tõstetud puhtas, värvierksas koloriidis naturaalmorte ja lillekujutisi. Tuisku tunti Narvas ka üsna osava tarbegräafikuna, kes tegi korraliku šriftivaldajana plakateid ja iga-suguseid kuulutusi.¹²⁸ Ka Aleksander Iljin oli agar näitustest osavõtja, kuid tema oli-maalingud ja akvarellid, nagu märkis juba tookordne arvustus, ei tõuse kõrgemale jäl-jendustest. 30-ndail aastail töötas Iljin Villavabrikus kangaste klišeede joonistajana.¹²⁹ Kujutava kunstnikuna ei suutnud erilist pakkuda ka Stieglitzi koolis õppinud Rudoif Sajor (sünd. 1888. a.), kes aastail 1920—1926 töötas Narva koolides joonistusõpetajana. Tema töid eksponeeriti 1920.—1930-ndail aastail mitmel Eesti Kunstnike Liidu ja Sihtkapitali Valitsuse näitustel.

Ainukese skulptorina kuulus Narva kunstnike perre Alfred Kask (sünd. 1906. a. Narvas), kes erialase ettevalmistuse sai aastail 1925—1929 Tallinnas Riigi Kunsttööstus-koolis. Kask on esinenud ka EKKKU ja Sihtkapitali Valitsuse üldnäitustel. 1930-ndail aastail oli tal Narvas oma ateljee, kus menukalt modelleeris Narva tegelasi.¹³⁰

A. Kase erialaks oli realism, pisut akadeemilises laadis loodud portree. Nagu näita-vad paljud tema büstid ja reljeefid (I. Severjanini pronkspea, 1929; R. Engelbergi, G. Matto, A. Tõnuristi jt. portreed, enamasti kipsis), oli kunstnikul üsna hea karakteri väljatoomise ja sarnasuse tabamise oskus.

Tolleaegses Narvas võis peale kunstnike kohata ka mitmeid tähelepanuvaid kunsti-sõpru ja kolleksionääre, nagu näiteks vana seltskonnategelane A. Tõnurist, G. Matto, pro-oviisor Jõgi, rohuteadlane A. Sinka ja dr. H. Fiegel. Eriti tuleks märkida Sinkat, kellel oli kolmesajani ulatuv kogu E. Verberi töid,¹³¹ ja dr. H. Fiegelit, kelle maalikogu sisaldas mitmete Lääne-Euroopa meistrite teoseid.¹³² Muidugi ei jõudnud kunstikogumine neil aastail enam Lavretsovide laiahaardelisele tasemele. Samal ajal aga olid need kunstikogujad nüüd hoopis rohkem selleks tagamaaks, mis suutis toetada linna kunstielu arenemist.

*

Narva kunstielu jälgides torkab silma selle suhteline mitmekesisus. Siin tuldi toime kunstiühingu loomisega, millega teistes Eesti provintsilinnades hakkama ei saadud. Siin tegutsenud kunstnike loomingus, kõigepealt A. Tensingi, E. Verberi, A. Sivadi, A. Normaki ja V. Peili töödes leidub mõndagi esiletõstmit vääriivat. Oma loomingu paremas osas suutsid mainitud isikupärase vaatenurga alt jäädvustada Narva ja selle ümbruse omapära. V. Peil aga võitis dekoraatorina üleriigilise tähelepanu. Ainukesena eesti provintsilinnadest oli Narval ka küllaltki rikkaliku kunstikoguga muuseum. Suhteliselt tihedasti valgustas linna kunstielu Narva ajakirjandus, eelkõige selle püsivam esindaja «Põhja Kodu». «Põhja Eesli», milles muide 1930. aasta paiku ilmus palju R. Tiituse karikatuure, avaldas üsnagi üksikasjalikku informatsiooni ja arvustusi.

Kunstielu ja loomingu Narvas jäid paratamatult lokaalseiks, provintsliku hõnguga ilminguiks, kus ettevõtlikkust oli palju, kuid sirgjoonelisust ja vastupidavust juba märksa vähem. Paljuski olid süüdi tolleaegsed kitsad olud. Oma pitseri linna eluavalduste ilmele

¹²⁶ F. Matt, Eesti teatri lavapilt. Tallinn, 1969, lk. 85.

¹²⁷ Sealsamas, lk. 82.

¹²⁸ Vestlus A. Normakiga 14. sept. 1971.

¹²⁹ Seesama.

¹³⁰ Narva seltskond skulptuuri. «Põhja Kodu» 9. mail 1933.

¹³¹ Külastamas Narva kolleksionääre. «Põhja Kodu» 28. veebr. 1938.

¹³² Külastamas Narva kolleksionääre. «Põhja Kodu» 13. apr. 1938.

ja temperamendile vajutas kahtlemata ka Narva omalaadne piirasend ja elanikkonna internatsionaalsus.

Suures Isamaasõjas hävis kogu ajalooline Narva. Linna kauniduse ja omapära tunnistajaks jääb vaid talle pühendatud kunstilooming. Narva kultuurielu aga väärib üksikasjalikumat käsitlemist.

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut*

Toimetusse saanud
5. I 1972

Р. ЛООДУС

ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ НАРВЫ В 1920—1930-х ГОДАХ

Резюме

Уже в прошлом столетии Нарва стала развитым центром текстильной промышленности. Живописность этого старого барочного города-крепости привлекала внимание многих художников. Довольно интенсивной была здесь и творческая жизнь.

Одним из выдающихся событий в художественной жизни Нарвы стало основание классов рисунка при Лёнпрядильной мануфактуре и Суконной фабрике А. Штиглица. Около 12 лет классами руководил А. фон Зеgebарт. Элементарные знания в области искусства получили здесь сотни молодых и постарше рабочих. В этой студии начал свой творческий путь и позже ставший известным художником А. Янсен.

Особое место в художественном развитии Нарвы занимает 1913 год, когда после длительного организационного периода открылся, наконец, Нарвский городской музей им. Г. и С. Лаврецовых, основную часть экспонатов которого составили художественные коллекции, завещанные городу этим одним из богатейших купцов Нарвы. Таким образом, Нарвский музей формировался прежде всего как музей искусств; широко представленная русская, особенно XIX века, живопись выдвинула его в число наиболее замечательных собраний Прибалтики. Музей располагал и ценной коллекцией предметов художественных ремесел. В 1920—1930-е годы он постоянно пополнялся работами эстонских художников; в соответствии с требованиями времени была проведена реорганизация музея. Так Нарвский музей стал значительным художественным собранием, своеобразным явлением в жизни эстонских провинциальных городов.

В первые годы буржуазной диктатуры традиции художественного образования продолжила действовавшая в течение нескольких лет (1920—1923) Нарвская художественная школа. Однако хотя большой интерес к рисунку и живописи в Нарве сохранялся и в те годы, из-за материальных затруднений школа не могла существовать и была превращена в промышленное училище.

В 1920-е годы в Нарве часто устраивались как выставки местных художников, так и передвижные выставки. Наиболее интересным художником города в то время был Эдуард Вербер (1877—1927), персональная выставка которого в 1925 году наиболее полно раскрыла лучшие черты его творчества: умение прочувствовать и уловить тончайшие нюансы при передаче явлений природы, свежую и этюдную палитру. Определенные импрессионистические настроения характерны и для работ его ученика, рано умершего А. Тенсинга (1894—1922).

Новый подъем в художественной жизни Нарвы начался в 1929 году с основанием группой художников и любителей искусства Нарвского художественного общества. Плодом его деятельности стали организация в последующие годы выставок местных художников и временами довольно оживленная работа студии. Выставки с достаточной полнотой отражали творчество нарвских художников. На них можно было встретить романтические уголки Нарвы, старые интерьеры и красочные улочки, запечатленные известным мастером рисунка Александром Нормаксом (род. 1895). Среди живописцев выделялся Ардо Сивади (1900—1966). И в его творчестве преобладали пейзажи и городские — и в первую очередь нарвские — мотивы, выполненные в романтическом плане. Разносторонним и активным художником начинал здесь свой творческий путь и Вольдемар Пейль (род. 1907), позже полностью посвятивший себя созданию сценических декораций. Как театральный художник, он приобрел всеэстонское признание. Плодотворно работал и единственный нарвский скульптор Альфред Каск (род. 1906), главным образом специализируясь на реалистическом портрете. Менее потенциальными проявили себя художники А. Туйск, А. Ильин, А. Сайор, К. Коровайков и некоторые другие.

В 1930-е годы в Нарве проводились и многие выставки всеэстонского значения, а также выставки из Финляндии и Венгрии. Художественный облик города дополняет весьма заметная деятельность коллекционеров произведений искусства.

Хотя художественная жизнь предвоенной Нарвы оживлялась лишь от случая к случаю и носила строго локальный характер, она своей активностью и плодотворностью выделяла Нарву среди других городов эстонской провинции.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
5/1 1972

R. LOODUS

DAS KÜNSTLERISCHE LEBEN IN NARVA IN DEN ZWANZIGER UND DREISSIGER JAHREN UNSERES JAHRHUNDERTS

Zusammenfassung

Bereits im vorigen Jahrhundert wurde Narva ein entwickelter Mittelpunkt der Textilindustrie. Die malerische alte Stadt und Festung mit ihren Architekturdenkmälern aus der Barockzeit zog die Aufmerksamkeit vieler Künstler an. Auch das lokale künstlerische Leben war ziemlich reg.

Eines der bemerkenswerten Ereignisse war in dieser Hinsicht die Gründung der Zeichenklassen (1895) an der Leinmanufaktur und Tuchfabrik A. Stieglitz. Die Klassen wurden von A. von Segebarth geleitet und waren etwa 12 Jahre tätig. Hunderte von Arbeitern im jugendlichen und auch reiferen Alter erhielten hier Elementarkenntnisse auf dem Gebiete der Kunst. Dort begann auch der Schaffensweg des bekannten Malers A. Jansen.

Das Jahr 1913 war für die künstlerische Entwicklung Narvas besonders bedeutungsvoll: nach längerer Vorbereitung wurde das Narvaer städtische Museum eröffnet (auch das Lawrezowmuseum genannt). Lawrezow, einer der reichsten Kaufleute der Stadt, hatte dem Museum seine bedeutenden Kunstsammlungen hinterlassen. So war denn das Narvaer Museum vor allem ein Museum für Werke der Kunst, insbesondere aber der russischen Malerei des 19. Jh.: es war eine der größten Sammlungen im ganzen Baltikum. Auch wertvolle Gegenstände des Kunstgewerbes waren zahlreich vertreten. In den zwanziger und dreißiger Jahren wurde das Museum zeitgemäß reorganisiert; die Sammlungen wurden fortwährend durch Werke estnischer Künstler bereichert und gestalteten sich zu einer eigenartigen Erscheinung im Leben der estnischen Provinzstädte.

In den ersten Jahren der bürgerlichen Republik wurden die künstlerischen Traditionen durch die Narvaer Kunstschule fortgesetzt, deren Tätigkeit in die Jahre 1920 bis 1923 fällt. Obwohl aber das Interesse für die Malkunst in Narva ziemlich groß war, konnte die Schule aus materiellen Gründen nicht weiterwirken und wurde in eine Gewerbeschule verwandelt.

In den zwanziger Jahren wurden in Narva öfters Kunstausstellungen organisiert, — sowohl Wanderausstellungen als auch Ausstellungen Narvaer Künstler. Unter den letzteren war Eduard Verber (1877—1927) besonders interessant, dessen Personalausstellung in 1925 die besten Züge seines Schaffens voll aufdeckte: einen scharfen Blick für die feinsten Nuancen bei der Wiedergabe der Natur, eine frische, farbenreiche Palette. Gewisse impressionistische Stimmungen kennzeichnen auch die Arbeiten seines Schülers, des früh verstorbenen A. Tensing (1894—1922).

Ein neuer Aufstieg des Narvaer künstlerischen Lebens datiert von 1929, als eine Gruppe Künstler und Kunstfreunde die Narvaer Künstlerische Gesellschaft gründeten, welche in den folgenden Jahren Ausstellungen organisierte und auch die Atelierarbeit förderte. Die Ausstellungen widerspiegelten getreu das Schaffen örtlicher Maler und Graphiker, so die Zeichnungen des bekannten Meisters Aleksander Normak (geb. 1895), der die stimmungsvolle Altstadt mit ihren malerischen Gassen und charakteristischen Interieurs wiedergab, ferner die Landschaften und Stadtbilder des Malers Ardo Sivadi (1900—1966), der gleichfalls die Narvaer Motive romantisch verwertete. Auch Voldemar Peil (geb. 1907), welcher sich später ganz der Bühnendekoration widmete, begann hier seine Tätigkeit als aktiver, vielseitiger Künstler. Der einzige Narvaer Bildhauer Alfred Kask (geb. 1906) arbeitet überaus erfolgreich als realistischer Porträtist. Weniger produktiv waren A. Tuisk, A. Iljin, A. Sajor, K. Korovaikov u. a.

In den dreißiger Jahren fanden in Narva auch zahlreiche Ausstellungen allgemein estnischer Bedeutung statt, desgleichen Ausstellungen finnischer und ungarischer Kunst. Das künstlerische Antlitz der Stadt wurde durch eine bemerkenswerte Aktivität der Sammler ergänzt.

Zusammenfassend kann gesagt werden, daß obwohl das künstlerische Leben in Narva der Vorkriegszeit sich nur von Fall zu Fall belebte und einen streng lokalen Charakter trug, es doch rege war und gute Resultate zeitigte, wodurch es Narva unter den anderen estnischen Provinzstädten vorteilhaft hervorhob.

*Institut für Geschichtsforschung
der Akademie der Wissenschaften
der Estnischen SSR*

Eingegangen
am 5. Jan. 1972